

міжкультурної комунікації / М. В. Сотер: автореф. ... дис. канд. пед. наук. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018. – 20 с.

4. Яремчук І. Особливості вивчення англійської мови для професійних потреб морськими та повітряними екіпажами Держприкордонслужби України з використанням електронних засобів навчання // І. Яремчук // Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. – Серія: педагогічні науки. № 3 (5). – 2016. – С. 279–291.

REFERENCES

1. Herhanov, L. D. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv morskoho profilu na vyrobnytstvi*. [Theoretical and methodical basics of professional training of skilled workers of the marine profile in the production]. Kyiv.

2. Solnyshkina, M. I. (2007). *Asymmetryia struktury yazykovoї lychnosti v russkom u anhlyiskom varyantakh morskoho professyonalnoho yazyka*. [Asymmetry of the structure of language personality in Russian and English versions of the maritime professional language]. Kazan.

3. Soter, M. V. (2018). *Formuvannia hotovnosti maibutnykh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkulturnoi komunikatsii*. [Formation of readiness of future engineers-ship engineers for intercultural communication]. Ternopil.

4. Iaremchuk, I. (2016). *Osoblyvosti vyvchennia*

anhliiskoi movy dlia profesiinykh potreb morskymy ta povitrianyymy ekipazhamy Derzhprykordonsluzhby Ukrainy z vykorystanniam elektronnykh zasobiv navchannia. [Features of studying English for professional needs by sea and air crews of the State Border Guard Service of Ukraine using electronic learning equipment]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЖЕЛЯСКОВ Василь Якович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту національного університету «Одеська морська академія».

Наукові інтереси: інтерактивні методи формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії англійською мовою у стандартних та нестандартних ситуаціях.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZHELIASKOV Vasyl Yakovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Humanitarian Disciplines, Danube Institute of National University «Odessa Maritime Academy».

Circle of scientific interests: interactive methods of forming the readiness of future navigators for professional communication in English in standard and non-standard situations.

Стаття надійшла до редакції 18. 01. 2019 р.

Рецензент – д.п.н. професор Садовий М. І.

УДК 37.378

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького e-mail: zvezdochcina@gmail.com

ВПЛИВ САМООСВІТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності.

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливе загальнонаукове значення в галузі самоосвіти вчителя початкової школи мають праці українських учених: В. Іщенко, Т. Кучай, М. Лещенко, О. Матвієнко, Н. Мукан, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Филипської, Т. Шанскової та ін.

Мета статті – дослідити вплив самоосвіти вчителя початкової школи на забезпечення якісного навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз проблеми підготовки вчителя початкової школи до професійного самовдосконалення в педагогічній теорії та практиці діяльності вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн, зокрема Великої Британії, засвідчив, що значна увага приділяється

вивченню методологічних, теоретичних, методичних аспектів підготовки майбутнього педагога. Незважаючи на світовий досвід, професійна підготовка майбутнього вчителя до професійного самовдосконалення не набула комплексного, системного висвітлення на початку XXI століття.

Вивчення світових тенденцій і узагальнення зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутнього педагога у Великій Британії, сприяло виявленню найбільш вагомих ідей, що раціонально упродовжували у вищих навчальних закладах України.

Серед них найбільш доцільними є: розробка державних, галузевих стандартів вищої педагогічної освіти на основі компетентнісного підходу; використання різних траєкторій професійної багатопрофільної підготовки бакалаврів, магістрів за паралельними, послідовними, інтегрованими, комбінованими моделями; диверсифікація освітньо-професійних програм поєднання ступеня з двох спеціальностей або двох галузей знань; формування змісту на основі міждисциплінарної інтеграції, фундаменталізації, професіоналізації, модульності та кредитного виміру якості.

Аналіз теоретико-гносеологічних знань свідчить, що професійний саморозвиток є інтегративним творчим процесом свідомого особистісного становлення, у результаті якого відбувається формування мотиваційної, когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер фахівця; професійно-особистісний саморозвиток здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції, як прагнення до самоактуалізації на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та інших способів інтенсифікації цього процесу; самовдосконалення є найважливішим шляхом формування себе не тільки як професіонала, а перш за все як особистості, розвитку своїх здібностей, набуття знань і вмінь [2].

Баскаєв Р. наголошує на тому, що природа педагогічної праці вимагає постійного руху, творчого пошуку. Значення самоосвіти вчителів особливо зростає в даний час, коли відбувається небачене прискорення прогресу у всіх сферах виробництва та обслуговування, що породжує втрату відносної стійкості професійних знань і вмінь.

Форми педагогічної самоосвіти різноманітні. Це, перш за все: самостійна дослідницька робота з певної тематики за спеціальністю, педагогіці або методики під керівництвом викладачів ЗВО, досвідчених вчителів різних методичних об'єднань або наставників. Самостійне вивчення досягнень педагогічної науки і передового педагогічного

досвіду в бібліотеках, на відкритих уроках і заходах досвідчених вчителів, участь з доповідями і виступами на методичних і практичних семінарах, конференціях, педагогічних читаннях і багато іншого [3].

Більш серйозний акцент у британських ВНЗ відводиться самостійній роботі студентів, на здатності до самонавчання та вмінні здобувати знання без допомоги викладача. Успішність студентів оцінюється за результатами складання письмових робіт, головним чином академічних есе [4].

У цих умовах зростає значення самонавчання. Самонавчання стає необхідним у пристосуванні до змін на ринку праці у XXI столітті людина буде змушена багато разів змінювати роботу та зважати на старіння раз набутих знань до самонавчання треба приготувати тобто багато разів вправлятися в ситуації коли учень планує власне навчання і потім сам вчиться. Самонавчатися – це виробити вміння пошуку і критичного використання джерел інформації від бібліотек до Інтернету навчити аналізу і синтезу даних, при цьому змінюється роль вчителя, він не стільки постачає знання скільки допомагає учневі творити і реалізовувати програми самонавчання [5].

Будь-яке навчання, як самостійне, так і аудиторне, буде відбуватися успішно, якщо зміст професійної підготовки відповідатиме професійним і освітнім стандартам певного фаху чи спеціальності. Так, у процесі підготовки майбутніх педагогів в основу змісту покладено професійні стандарти, що співвідносяться із загальними педагогічними принципами та завданнями вищої освіти [6].

Рябова Е. розуміє під самоосвітою здійснювану людиною пізнавальну діяльність, яка по-перше, здійснюється добровільно; по-друге, управляється самою людиною; по-третє, необхідна для вдосконалення будь-яких якостей людини, і сама людина це усвідомлює [7].

В. Филипська наголошує, що під самоосвітою розуміється одночасне набування нових знань і вдосконалення своїх здібностей, формування вмінь і навичок самостійної роботи: систематична самостійна пізнавальна діяльність особистості, яка зумовлена суспільними й особистісними потребами, що виходять за межі планів і програм навчальних установ системи освіти: цілеспрямована самостійна діяльність учителів з удосконалення та оволодіння новими спеціальними психолого-педагогічними та методичними знаннями, які необхідні в практичній діяльності вчителів [8].

Т. Шанскова розглядає самоосвіту, як своєрідний вид навчання протягом сього життя, процес продовженого і поширеного навчання, який веде до збагачення інтелекту та

розвитку особистості в цілому відповідно до її ідейних, соціальних, професійних та індивідуальних потреб. Самоосвіта часто підтримується системою консультацій та інформаційної роботи у різних наукових і культурно-просвітницьких закладах та організаціях.

Удосконалення – процес систематичної актуалізації, удосконалення та поглиблення знань й вмінь, загальних і професійних навичок.

Проведене дослідження дало змогу встановити, що професійне самовдосконалення є найважливішим складником професійної підготовки майбутнього вчителя, що забезпечує його мобільність і конкурентоздатність на сучасному й майбутньому ринку праці, дозволяє найбільш повно розкрити свій особистісно-професійний потенціал у професійній діяльності, спираючись на загальнопедагогічні та спеціальні знання, вміння і навички.

Професійне самовдосконалення є системою, інтегративною єдністю таких структурних компонентів: особистісного, змістовно-операційного та рефлексивного компонентів, які діалектично пов'язані між собою. Динаміка їх розвитку залежить від цілеспрямованості та інтенсивності впливу на них, творення відповідного освітнього середовища, психолого-педагогічних умов, урахування особистих потреб, інтересів, прагнень майбутніх фахівців педагогічного профілю [2].

Професійний саморозвиток майбутнього педагога можна розглядати як процес інтеграції особистісного і професійного складників зростання студента ВНЗ від початкового рівня готовності до майбутньої професійної діяльності – до нового рівня через формування відповідних знань і вмінь.

З урахуванням розуміння професійного самовдосконалення як невід'ємного компонента професійної підготовки фахівців запропоновано таку дефініцію: готовність до професійного самовдосконалення особистості майбутнього вчителя – як особистісне новоутворення, що відображає зміни не тільки у свідомості людини в найбільш повному виявленні вищої потреби в особистісно-професійному розвитку, але й набуття відповідних знань (науково-теоретичних, практично-процесуальних, знань щодо здійснення педагогічної діяльності), оволодінні й використанні сукупності вмінь (базових, які відбивають особливості саме особистості людини; професійних, які відображають специфіку педагогічної діяльності; акмеологічних, спрямованих на досягнення акме-вершин) та застосуванні своїх здібностей і потенційних можливостей у діяльності зі створення нового, суспільно

значущого продукту, метою якого є самоствердження людини в суспільстві [2].

Філіпська В. виділяє такі функції самовдосконалення: удосконалення, збагачення знань учителя (предметних, частково-методичних, дидактичних, виховних, психологічних, етичних тощо); розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають задачам суспільства й школи; розвиток мотивів творчої діяльності (любов і повага до дітей, захопленість предметом, потреба у самореалізації тощо); розвиток стійких моральних якостей особистості (переконаність, гуманізм, педагогічний оптимізм, принциповість, доброта, душевна щедрість тощо); розвиток сучасного стилю педагогічного мислення, таких його ознак як системність, конкретність, гнучкість, економічність, селективність, почуття міри тощо; розвиток професійних навичок, педагогічної техніки, виконавчої майстерності (техніка словесної і несловесної комунікацій, тобто техніка мови, а також руху миміки і жестів, інтонацій тощо, техніка спілкування зі школярами, навички застосування різних технічних засобів навчання, включаючи складні технічні засоби (комп'ютери, відеотехніку); розвиток культури емоцій і вольових проявів учителя, саморегуляції діяльності; розвиток рефлексивних умінь.

На основі вивчення значної кількості наукових джерел Рябова Е. наголошує, що основними формами самоосвіти дорослого населення є: формальна освіта (загальна середня, неповна вища, вища, фундаментальна наукова, професійна, підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки); неформальна освіта (професійно спрямоване і / або загальнокультурне навчання на платних курсах, в народних університетах, центрах неперервної освіти дорослих, в лекторіях і будинках знань, за допомогою дистанційних засобів) без атестації та видачі державного сертифіката (диплома); інформальна освіта – ненаправлена на (неусвідомлюване) навчання в процесі будь-якого інформаційного або комунікативного спілкування, а також в процесі більшості повсякденних дій.

У міру розвитку суспільства самоосвіта стає соціальним явищем і процесом. Вона починає безпосередньо впливати на працю, побут, структуру вільного часу, умови життя представників всіх вікових і соціальних груп.

Самоосвіта педагога буде продуктивною, якщо: у процесі самоосвіти реалізується потреба педагога до власного розвитку і саморозвитку; педагог володіє способами

самопізнання і самоаналізу педагогічного досвіду. Педагогічний досвід учителя є фактором зміни освітньої ситуації. Вчитель розуміє як позитивні, так і негативні моменти своєї професійної діяльності, визнає свою недосконалість, а отже, є відкритим для змін; педагог володіє розвинутою здатністю до рефлексії. Педагогічна рефлексія є необхідним атрибутом вчителя-професіонала (під рефлексією розуміється діяльність людини, спрямована на осмислення власних дій, своїх внутрішніх почуттів, станів, переживань, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків). При аналізі педагогічної діяльності виникає необхідність отримання теоретичних знань, необхідність оволодіння діагностикою – самодіагностикою і діагностикою учнів, необхідність придбання практичних умінь аналізу педагогічного досвіду; програма професійного розвитку вчителя включає в себе можливість дослідницької, пошукової діяльності; педагог має готовність до педагогічної творчості; здійснюється взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку і саморозвитку тощо [7].

Проведене дослідження дало змогу встановити, що всі форми самоосвіти можна умовно поділити на дві групи: індивідуальну і групову. В індивідуальній формі ініціатором є сам учитель, проте керівники методичних і адміністративних структур можуть ініціювати і стимулювати цей процес. Групова форма у вигляді діяльності методичного об'єднання, семінарів, практикумів, курсів підвищення кваліфікації забезпечує зворотний зв'язок між результатами індивідуальної самоосвіти і самим учителем. Вона організовується найчастіше керівництвом відділів освіти і, на жаль, в сучасній школі часто є єдиним стимулом до самоосвіти вчителів.

Якщо уявити діяльність вчителя в області самоосвіти списком дієслів, то вийде: читати, вивчати, апробувати, аналізувати, спостерігати і писати. Яка ж предметна область докладання цих дієслів?

Сформулюємо конкретні види діяльності, що становлять процес самоосвіти, безпосередньо або побічно сприяють професійному зростанню вчителя: систематичний перегляд певних телепередач; читання конкретних педагогічних періодичних видань; читання методичної, педагогічної та предметної літератури; огляд в Інтернеті інформації по предмету, що викладається, педагогіці, психології, педагогічних технологій; рішення задач, вправ, тестів, творчих та інших завдань зі свого предмета підвищеної складності, або нестандартної форми; відвідування семінарів, тренінгів, конференцій, уроків колег; дискусії, наради, обмін досвідом з колегами; вивчення сучасних психологічних методик в процесі

інтерактивних тренінгів; вивчення іноземних мов для читання інформації про досягнення світової педагогіки; систематичне проходження курсів підвищення кваліфікації; проведення відкритих уроків для аналізу з боку колег; організація гурткової та позакласної діяльності з предмету; вивчення інформаційно-комп'ютерних технологій; відвідування предметних виставок та тематичні екскурсії по предмету; спілкування з колегами в школі, районі, місті і в Інтернеті; ведення здорового способу життя, заняття спортом, фізичними вправами. Хвороби – найбільша перешкода для професійного зростання тощо.

На підставі перерахованих вище пунктів, конкретизувавши найменування та назви, кожен учитель складає особистий план самоосвіти для професійного зростання.

Професійне педагогічне самовдосконалення українських учителів виявляється у таких показниках як: прагнення до самостійного поглиблення знань про напрями професійного розвитку та способи покращення якості викладання: самостійного професійно обґрунтованого цілепокладання. обґрунтованого прийняття рішень: прагнення до уміння знаходити доступ до необхідних інформаційних ресурсів: до самодетермінованого виконання повсякденних професійних обов'язків, визначених посадою: бажання брати на себе відповідальність: аналізувати власну діяльність і поведінку: прагнення до вільного волевиявлення: самоініціативи, її активного прояву в житті й діяльності: самодетермінації: до управління власним емоційним станом. По-справжньому освічений вчитель – це той, хто відчуває необхідність постійно поповнювати свої знання, розвивати розумові здібності, вміє всебічно користуватися наявними інтелектуальними й фізичними можливостями, професійними навичками. Так. Л. Кондрашова говорить про необхідність розвивати здібності, керувати особистим вдосконаленням і удосконаленням інших, тобто забезпечувати кожному перспективу внутрішнього росту [8].

Корнеєва Н. попередньо вивчивши інноваційні методи методичної роботи з самоосвіти, наголошує, що можна їх структурувати і застосувати в роботі з педагогами.

Інноваційні напрями методичної роботи: маркетингове: вивчення попиту педагогів; інформаційне: створення єдиної інформаційної, організаційної, методичної навчально-виховного середовища в ОУ; науково-експериментальне: залучення педагогів в дослідно-експериментальну роботу ОУ; психолого-педагогічне: психологічна підтримка педагогів; управлінське: підвищення компетентності педколективу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Здійснений аналіз дослідницьких матеріалів дав змогу дійти висновку, що вплив самоосвіти вчителя початкової школи впливає на забезпечення якісного навчально-виховного процесу. Самоосвіта розширює, поглиблює, збагачує знання, сприяє осмисленню передового досвіду на більш високому теоретичному рівні. Це перша сходинка до вдосконалення професійної майстерності. Тому самоосвіта кожного педагога має стати його потребою.

Хочемо наголосити на тому, що дуже великий акцент у Великій Британії відводиться самостійній роботі студентів, майстерності здобувати знання без допомоги педагога.

Самоосвіта є головною складовою професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, дозволяє досить глибоко розкрити свій особистісно-професійний потенціал у професійній діяльності, забезпечує мобільність і конкурентоздатність на сучасному ринку праці, спираючись на загальнопедагогічні та професійні знання, уміння, майстерність і навички.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Стеценко К. Вищі навчальні заклади Великобританії: формування класичних освітніх інституцій та їх рефлексії на позитивні зрушення в світовій освіті останніх років – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/stecenko.pdf>
2. Іщенко В. Готовність до професійного самовдосконалення студентів як фактор забезпечення високої якості освіти // В. Іщенко // Витоки педагогічної майстерності, 2015. – Випуск 16. – С. 103–110.
3. Баскаев Р. М. О некоторых моделях профессиональной подготовки учителей в разных странах – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://jurnal.org/articles/2008/ped9.html>
4. Особливості освіти у Великій Британії – Електронний ресурс. – [Режим доступу] : http://osvita.ua/abroad/higher_school/england/4955/
5. Зевченко Т. М. Освітні тенденції в ХХІ столітті британська модель школи в контексті інтеграційних процесів у Європі – Електронний ресурс. – [Режим доступу] https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/5/visnuk_30.pdf
6. Сергєєва О. Особливості підготовки перекладачів-референтів в університетах великої Британії та України // О. Сергєєва // Порівняльна професійна педагогіка. – 1/2011. – С. 82–88.
7. Рябова Е. Самообразование учителя как условие его личностного и профессионального развития – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/4_+rjabova.doc.htm
8. Филипська В. Професійне самовдосконалення вчителя (з досвіду України та Великої Британії) / В. Филипська // Імідж сучасного педагога. – 2013. – № 1. – С. 37–39.

REFERENCES

1. Stetsenko, K. *Vyshchi navchal'ni zaklady velykobrytaniyi: formuvannya klasychnykh osvitnykh instytutsiy ta yikh refleksiyyi na pozytyvni zrushennya v svitoviy osviti ostannykh rokiv*. [UK Higher Education Institutions: Formation of Classical Educational Institutions and their reflection on the positive developments in world education in recent years]. – [Electronic resource]. – Access mode:<http://www.ird.npu.edu.ua/files/stecenko.pdf>
2. Ishchenko, V. (2015). *Hotovnist' do profesynohoho samovdoskonalennya studentiv yak faktor zabezpechennya vysokoyi yakosti osvity*. [Readiness for professional self-improvement of students as a factor in ensuring high quality education]. // *Vytoky pedahohichnoyi maysterosti*. Vypusk 16.
3. Baskaev, R. M. O nekotorykh modelyakh professyonal'noy podhotovky uchytel'ey v raznykh stranakh. – [Electronic resource]. – Access mode:<http://jurnal.org/articles/2008/ped9.html>
4. *Osoblyvosti osvity u Velykiy Brytaniyi* – [Electronic resource]. – Access mode:http://osvita.ua/abroad/higher_school/england/4955/
5. Zevchenko, T. M. *Osvitni tendentsiyi v KHKHI stolitti brytans'ka model' shkoly v konteksti intehratsiynykh protsesiv u Yevropi* – [Electronic resource]. – Access mode:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/5/visnuk_30.pdf.
6. Syerhyeyeva, O. (2011). *Osoblyvosti pidhotovky perekladachiv-referentiv v universytetakh velykoyi Brytaniyi ta Ukrainy*. [Features of preparation of translator-interpreter at the universities of Great Britain and Ukraine].
7. Ryabova, E. *Samoobrazovanye uchytelya kak uslovye ego lychnostnoho y professyonal'noho razvytytya*. [Self-education of the teacher as a condition for his personal and professional development]. – [Electronic resource]. – Access mode:http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/4_+rjabova.doc.htm
8. Fylyps'ka, V. (2013). *Profesiyne samovdoskonalennya vchytelya (z dosvidu Ukrainy ta Velykoyi Brytaniyi)*. [Professional self-improvement of the teacher (from the experience of Ukraine and Great Britain)].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZOROCHKINA Tetiana Sergiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Bogdan Khmelnytsky National University at Cherkasy.

Circle of scientific interests: professional training of the future teacher.

*Стаття надійшла до редакції 08. 01. 2019 р.
Рецензент – д.п.н. професор Калініченко Н. А.*